

ASPECTE ALE CIRCULAȚIEI DINARILOR DE FRIESACH ÎN TRANSILVANIA ÎN SECOLUL AL XIII-LEA.

de Constanța Știrbu și
Ana-Maria Velter

În anul 1973 în colecția Muzeului Național de Istorie a României a intrat, prin transfer de la Muzeul Țării Crișurilor-Oradea, un lot de 100 de monede de argint - dinari vest-europeni de tip Friesach, parte dintr-un tezaur descoperit în 1968 în satul Sălacea, jud. Bihor. Din tezaur au fost recuperate în total circa 800 de monede, din care 100 de piese au ajuns la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei din Cluj, restul de circa 700 de bucăți intrând în colecția Muzeului Țării Crișurilor. Din aceste din urmă exemplare, 100 au fost transferate la muzeul bucureștean. În lucrarea de față nu ne propunem să analizăm întregul tezaur, aceasta urmând a o efectua, într-un viitor apropiat, împreună cu colegii de la Muzeul din Oradea. Acum și aici vom prezenta numai monedele aflate în micul lot de la Muzeul Național de Istorie a României, căutând, după o scântă prezentare a pieselor¹, să subliniem importanța acestor emisiuni monetare în viața economică a Transilvaniei în secolul al XIII-lea, precum și unele direcții de orientare ale comerțului în perioada respectivă.

Lotul nostru de 100 de monede se repartizează în următoarele grupe de emisiuni: Friesach (37), St. Veit (26), Pettau (15), Guttenwert (6), Graz (4), Rann (4), Heiligekeuz (1), Landstrass (1), Reichenburg (1), Windischgratz (1), Köln (1), Croația, de tip Friesach (1), imitație maghiară Andrei II (1), precum și o monedă de jumătate de gros Polonia, emisă de Ioan Albert (1492-1501)². În cele ce urmează prezentăm pe scurt fiecare din aceste grupe.

Monetăria din Friesach. Localitatea Friesach, situată în Carinthia, a fost reședința arhiepiscopilor de Salzburg. De la începutul secolului al XI-lea, aceștia și-au deschis aici o monetărie, emisiunile arhiepiscopatului de Salzburg fiind cele mai reprezentative monede ale Europei centrale din această perioadă. Activitatea monetăriei a durat mai bine de două secole și jumătate, epoca de maximă înflorire având loc în timpul episcopului Eberhard II³. Acesta a reînnoit emisiunile episcopale, renunțând la tipul *ERLACENSIS*, (Luschin nr. 6), datând din perioada interregnum-ului, (1164-1183), deoarece acesta era excesiv imitat în numeroase alte monetării⁴. Inițial a bătut monede din patru în patru ani, (între 1200-1220), apoi din doi în doi ani, (între 1220-1230). Astfel, în 30 de ani a emis în total 10 tipuri de dinari⁵. Modelele emisiunilor sale au fost preluate de numeroase alte monetării, dinarii de Friesach devenind *valuta forte* în majoritatea tranzacțiilor comerciale din epocă.

În lotul nostru monetăria de la Friesach este reprezentată de 37 de piese: 4 exemplare de tip *ERLACENSIS* și 33 de dinari emiși de Eberhard II. (Catalog nr. 1-4 și 5-37) Emisiunile acestei monetării sunt cele mai frecvente în descoperirile din Transilvania, fiind prezente în majoritatea tezaurelor din epocă. Calitatea excepțională a acestor emisiuni, *argint curățat prin foc până la a zecea parte*⁶, precum și largă lor circulație au făcut ca și monedele altor monetării, efectuate după modelul celor de Friesach, să poarte denumirea de *friesaci*.

¹ Despre emisiunile monetare ale orașelor și episcopatelor germane descoperite în Transilvania există o bibliografie românească apreciabilă: Constanța Știrbu, *Un tezaur din secolul al XIII-lea descoperit la Sâmbăteni, jud. Arad*, în *CN*, 2, 1979, p. Lucrarea noastră va evita să reia drumul deja parcurs, oprindu-se doar asupra aspectelor mai puțin cunoscute.

² Presupunem că această piesă s-a rătăcit în lotul sosit la Muzeul Național, făcând cu totul notă discordantă.

³ A. Luschin von Ebengreuth, în *NumZ*, 56, 1923, p.36.

⁴ A. Pohl, în *Az Érem*, 2, 1975, p. 17.

⁵ *Ibidem*. În catalogul lui Arnold Luschin aceste emisiuni sunt prinse după cum urmează:

Perioada 1200-1204 = Luschin 8,
1204-1208 = Luschin 10,
1208-1212 = Luschin 13,
1212-1216 = Luschin 15,
1216-1220 = Luschin 19;
1220-1222 = Luschin 14,
1222-1224 = Luschin 23,
1224-1226 = Luschin 21,
1226-1228 = Luschin 24,
1228-1230 = Luschin 25.

⁶ DIR, C, veac. XI-XIII/I, p.266-267, doc. 223.

Monetăria din St. Veit. Localitatea, aflată tot în Carinthia, a devenit la sfârșitul secolului al XII-lea reședința ducilor de Carinthia. Începuturile monetăriei de aici datează din perioada ducelui Engelbert I, (1124-1135). În timpul domniei ducelui Bernhard II de Spanheim, (1202-1256), între anii 1202-1230, monetăria din St. Veit a atins apogeul înfloririi sale: din 1212 pondul de St. Veit este menționat ca având același greutate cu cel de Friesach, iar în 1230 dinarii de St. Veit sunt pomeniți ca având același curs ca și cei de Friesach⁷. Aceasta este și perioada în care ducele Bernhard II a încheiat o înțelegere cu arhiepiscopul de Salzburg, Eberhard II, potrivit căreia ducele emitea tipuri noi monetare în paralel cu arhiepiscopul: inițial din patru în patru ani, (1202-1220), apoi din doi în doi ani, (1220-1230)⁸.

În descoperirile monetare din Transilvania emisiunile monetăriei din St. Veit se situează pe locul al doilea. În lotul nostru, așa cum am arătat, ele sunt reprezentate de 26 de dinari emiși de ducele Bernhard II von Spanheim. (Catalog nr. 38-63).

Monetăria din Pettau. Localitatea Pettau, (azi Ptuj în Slovenia), se află situată în partea de nord a Slavoniei, pe Drava. Dezvoltarea orașului în această epocă s-a datorat antrenării sale active în comerțul cu Croația și Ungaria. Datorită poziției sale geografice favorabile, aducătoare de însemnate beneficii, episcopul de Salzburg, Eberhard II, în convenție cu Leopold VI de B. benberg, ducele Austriei și Styriei, (1220-1230), au deschis aici o monetărie. Deschiderea unor astfel de monetării, situate în puncte comerciale cheie și realizând un substanțial câștig, au fost frecvente în epocă. Organizarea lor a fost efectuată uneori fără o autorizație oficială, bazată pe dreptul monetar, cu ajutorul documentelor false⁹. Credem că aceasta este și cauza anulării convenției mai sus amintite, la 15 ianuarie 1222, de către papa Honorius III¹⁰.

Lotul nostru de monede conține 15 dinari emiși la Pettau: 9 bucăți bătute de Eberhard II, 5 bucăți emise de Leopold VI, precum și un exemplar rar, o piesă de jumătate de dinar, emisiune comună a episcopului Eberhard II și a ducelui Leopold VI. (Catalog nr. 64-72, 73-77 și 78)

Monetăria de la Gutenwert. Gutenwert, (azi Otok pri Dobravi¹¹ în Slovenia), în provincia Slavonia, a fost inițial stăpânitul episcopilor de Freising din Bavaria. Primele emisiuni monetare datează de la sfârșitul secolului al XII-lea și aparțin episcopului Otto II de Freising, (1188-1220). Din secolul al XIII-lea monetăria a intrat în proprietatea puternicei familii ducale de Andechs-Merania¹². Un rol important în antrenarea Transilvaniei în comerțul cu episcopatele și ducatele austriece a avut Berthold V de Merania, cu deosebire în perioada în care a ocupat scaunul de voievod al Transilvaniei¹³.

Deținem în lotul nostru șase dinari emiși la Gutenwert: unul bătut de episcopul Otto de Freising, trei emisiuni comune ale lui Berthold V de Merania, ca patriarh de Aquileea și, markgraful de Istria Henrich IV, precum și două monede pentru linia de Babenberg-Aquileea a familiei. (Catalog nr. 79, 80-82 și 83-84).

Monetăria de la Graz. Orașul, aflat în provincia Styria, a fost reședința ducilor de Styria. Aceștia au deschis monetăria de aici în jurul anilor 1210-1215. Neglijată din 1220, a fost reorganizată de ducele Friedrich II Războinicul în 1232¹⁴.

Emisiunile Grazului sunt prezente în lotul nostru prin patru monede bătute de ducele Leopold VI cel Glorios, (1194-1230), în perioada 1215-1222. (Catalog nr. 85-88),

⁷ A. Luschn, *op. cit.*, p. 8.

⁸ A. Pohl, *op. cit.*, p. 17.

⁹ *Ibidem*, p. 19.

¹⁰ A. Luschn, *op. cit.*, p. 62; Constanța Știrbu, *op. cit.*, p. 51.

¹¹ Până în 1992, în literatura de specialitate se împăământenise identificarea făcută de Arnold Luschn între medievalul Gutenwert și actuala localitate din Slovenia Hrvaski brod. După o serie de cercetări aprofundate, A. Pogačnik, în *NumVest*, 20, 1992, p. 479, a stabilit identifierea corectă, este vorba de localitatea Otok pri Dobravi, din Slovenia.

¹² Cei mai iluștrii membri ai acestei Case au fost copiii ducelui Berthold IV: Otto VII, care a luat în căsătorie pe nepoata lui Frederic I Barbarossa: Ekbert de Bamberg și Merania, episcop de Merania; două surori ajunse una regina Franței, alta, Gertrud, regina Ungariei, soția lui Andrei II: markgraful de Istria, Henrich IV, (1204-1234); Berthold V de Merania care, între 1206-1217 a fost episcop de Calocca, ban de Dalmația și Croația, între 1212-1213 ocupând și demnitatea de voievod al Transilvaniei. Între 1219-1228, ca patriarh de Aquileea, a emis dinari la Gutenwert împreună cu fratele său, markgraful Henrich IV.

¹³ Acestuia îi regăsim numele și enumerarea demnităților, printre cele ale dregătorilor care confirmau numeroase acte oficiale din această perioadă. DIR, C, veac. XI-XIII/I, p. 151 doc. 77, p. 152 doc. 79, p. 154 doc. 82, p. 155 doc. 84, p. 157 doc. 90, p. 157-158 doc. 91, p. 160 doc. 95, p. 162-163 doc. 103, p. 164-166 doc. 105.

¹⁴ A. Luschn, *op. cit.*, p. 102-103.

Monetăria de la Rann. Localitatea Rann, (astăzi Brežice în Slovenia), este situată pe valea Savei, la granița dintre provinciile *Krajna* și Slavonia. Grație poziției sale favorabile, pe drumul ce ducea spre nordul Italiei, așezarea a fost aleasă de arhiepiscopul de Salzburg, Eberhard II, ca punct pentru deschiderea unei monetării de graniță. În virtutea convenției din 1220-1230 încheiate cu ducele de Austria, atelierul de aici a bătut monede comune pentru Eberhard II și Leopold VI de Babenberg. Și aici, ca și în cazul monetăriei de la Pettlau, emisiunile lor au durat până în 1222. După această dată monetăria a mai continuat să funcționeze, deschizându-și chiar și două oficine, la Reichenburg și la Tschatesch¹⁵, dar, din 1241, datorită raidurilor pustiitoare ale tătarilor și a scăderii activității comerciale și-a redus activitatea, încetând să funcționeze cândva, în a doua jumătate a secolului.

Dinarii de Rann sunt reprezentați în lotul nostru de către patru piese emise de arhiepiscopul Eberhard II. (Catalog nr. 89-92).

Monetăria de la Reichenburg. Orașul, situat pe cursul Savei, în *Krajna*, a fost fieful arhiepiscopului de Salzburg. Monetăria deschisă aici, ca officină a celei de la Rann, a funcționat o scurtă perioadă de timp. Monedele bătute la Reichenburg au avut ca model dinarii de Friesach. Nici până astăzi nu a fost lămurită chestiunea dacă atelierul de aici a bătut monede proprii sau a emis în numele monetăriei de la Rann¹⁶.

În lotul nostru avem o singură emisiune care ar putea fi bătută la Reichenburg, a arhiepiscopului de Salzburg, Eberhard II. (Catalog nr. 93).

Monetăria de la Windischgratz. Windischgratz, (astăzi Slowenja Hradec în Slovenia), situat într-un punct cheie la granița dintre Styria, Carinthia și Slavonia, a fost fieful Casei de Merania. Deși este amintită documentar abia din 1269¹⁷, monetăria de aici a funcționat încă din secolul al XII-lea.

În lotul nostru avem o singură piesă bătută în această monetărie, un dinar emis de Berthold V de Merania, ca patriarh de Aquileea, după 1219. (Catalog nr. 94).

Monetăria de la Landstrass. O altă monetărie a ducelui Berthold V de Merania a fost organizată pe valea Gurkului, la Landstrass, (astăzi Kostanjevica în Slovenia), la granița dintre *Krajna* și Slavonia. Poziția sa favorabilă, pe ruta comercială ce ducea spre Italia de nord, a făcut ca așezarea să devină un important târg, menționat documentar pentru prima dată la 1249¹⁸. În perioada 1270-1276 regele Otokar II al Cehiei a bătut aici o serie întregă de dinari bracteți, ca monede de necesitate¹⁹.

Emisiunile monetăriei din Landstrass sunt rare. În lotul nostru de monede deținem o singură piesă emisă aici, un dinar bătut de ducele Berthold V, ca patriarh de Aquileea. (Catalog nr. 95).

Monetăria de la Heligekreuz. Monetărie de graniță, plasată între Slavonia și *Krajna*, a fost înființată de către Berthold V de Merania, ca officină a monetăriei din Landstrass²⁰. În perioada 1228-1235, voievodul Bernard (1202-1256) și-a bătut aici monedele sale²¹. Așezarea, (astăzi Sv. Kriz, (Brod), în Slovenia), situată în valea Savei, a fost unul din punctele de popas ale drumului comercial ce ducea spre nordul Italiei.

În lotul nostru avem o singură monedă bătută la Heligekreuz, emisă de episcopul de Gurk împreună cu ducele Berthold V de Merania. (Catalog nr. 96).

Monetăria de la Köln. Emiși din a doua jumătate a secolului al X-lea, (953-965)²², dinarii de Köln au devenit în scurt timp una din cele mai apreciate monede din Europa Centrală. Chiar și atât de răspânditele monede de Friesach, de exemplu, au avut inițial ca model aceste emisiuni²³. În secolul al XIII-lea dinarul de Köln era o monedă frecvent întâlnită și în

¹⁵ A. Pohl, *op.cit.*, p. 19. De la monetăria din Tschatesch, (astăzi Catez în Slovenia), sunt cunoscute numai două tipuri monetare, dintre care unul cu o prelucrare grosieră, vezi A. Pogačnik, în *NumVest*, 19, 1991, p. 446.

¹⁶ A. Fogačnik, *op. cit.*, p. 439.

¹⁷ A. Luschin, *op. cit.*, p. 70.

¹⁸ *Ibidem*, p. 78.

¹⁹ A. Pogačnik, 1991, *op.cit.*, p. 440.

²⁰ A. Pohl, *op.cit.*, p. 19.

²¹ A. Pogačnik, 1991, *op. cit.*, p. 447.

²² A. Engel, R. Serrure, *Traite de numismatique du Moyen Âge*, vol. II, Bologne, 1954, (reprint), p. 600-605).

²³ A. Luschin, *op. cit.*, p. 36.

Transilvania²⁴. În zona Sibiului, de exemplu, unde, se știe, era așezată o puternică și prosperă colonie de sași, marca de Sibiu era asimilată cu aceea de Köln²⁵.

În lotul nostru de monede se află un singur dinar de Köln emis de episcopul Engelbert I (1216-1225), între anii 1217-1218. (Catalog nr. 97).

Imitații croate. Din categoria imitațiilor croate ale dinarilor de Friesach deținem un dinar bătut de ducele Berthold V de Merania, ca ban al Croației și Dalmației, în perioada 1209-1211²⁶. (Catalog nr. 98)

Imitații maghiare. În dorința de a redresa monetăria maghiară, de a stopa concurența emisiunilor vest-europene și, implicit, de a determina populația să primească mult depreciată monedă regală, Andrei II (1205-1235) a practicat o imitare masivă a monedelor de tip Friesach. Grupa noastră de monede din depozitul de la Sălacea se încheie cu o astfel de imitație. (Catalog nr. 99)

Ultima piesă a lotului nostru, neavând însă nici o legătură cu tezaurul descoperit la Sălacea, este o jumătate de gros emisă de suveranul Poloniei, Ioan Albert. (Catalog nr. 100)

Pătrunderea organizată, pe baze economice, a dinarilor vest-europeni în bazinul Carpatic a început din a doua jumătate a secolului al XII-lea, în Transilvania pătrunzând însă în chip sporadic. Cele mai timpurii emisiuni - moneda arhiepiscopului de Köln, Hitolf (1076-1079), precum și aceea a regelui Angliei, William II (1087-1100) - provin din tezaurele de la Deta și de la Gatu Mic, jud. Timiș²⁷, tezaure ce au ca dată *terminus post quem* prima jumătate a secolului al XIII-lea. Raritatea emisiunilor timpurii, alături de contextul în care acestea au fost descoperite, exclud integrarea lor în circulația monetară a secolelor XI-XII. Pătrunderea lor în Transilvania, în această perioadă, o punem mai degrabă pe seama cruciaților, sau a negustorilor veniți în trea acestora. Pe cale comercială organizată, emisiunile monetare vest-europene au pătruns în Transilvania abia la sfârșitul secolului al XII-lea, o dată cu emisiunile regale ale lui Emeric (1196-1204) și, mai ales, în perioada domniei lui Andrei II (1205-1235). În timpul acestuia din urmă între Ungaria și Italia de Nord a înflorit un prosper comerț cu vite mari. Din cauza deprecierei puternice atât a dinarului italian, (de Verona, de Modena), cât și a celui maghiar, comercianții căutau cu precădere dinarii vest-europeni, mai cu seamă pe aceia de tip Friesach. Dezvoltarea comerțului cu ținuturile austriece și germane și, implicit, pătrunderea masivă a emisiunilor monetare de aici, au fost facilitate și de alianța matrimonială dintre Andrei II și Casa de Merania. Din 1235 circulația dinarilor de tip Friesach în Transilvania a început să înregistreze o scădere. Fenomenul s-a datorat unor cauze multiple. Printre ele cităm epuizarea minelor de argint din teritoriile austriece; interdicția, dată de Bela IV, ca vitele din Ungaria să mai fie vândute pe bani străini²⁸; reforma monetară a lui Bela IV, (din 1237), precum și apariția dinarilor banali emiși de Banii Slavoniei²⁹. În scurt timp, aceste din urmă emisiuni au stopat definitiv pătrunderea dinarilor de tip Friesach.

În Transilvania, în secolul al XIII-lea, circulația dinarilor de tip Friesach a avut un suport economic serios și în exploatarea și comercializarea sării. Ocnele de sare erau proprietatea regelui, administrarea veniturilor lor, precum și ale vămilor de sare, ținând direct de acesta. Sarea cumpărată și taxele vamale legate de ea trebuiau " să se plătească în bani...iar banii ce se vor plăti să fie bani buni de Friesach " ³⁰. Cel mai vechi document care amintește de exploatarea sării din Transilvania este actul de danie al lui Geza I (1074-1077) din 1075³¹, prin care acesta dăruia, printre altele, mănăstirii Sf. Benedict, (Cehia), vama ocnelor de sare de la Turda. Sarea era transportată pe cale fluvială, cu "navele"³², și cu carele, pe drumurile de uscat³³. Este mai mult

²⁴ Pentru frecvența emisiunilor diferitelor monedă austriece și germane în tezaurele perioadei descoperite în Transilvania, vezi Constanța Știrbu, *op. cit.*

²⁵ F. Zimmermann, C. Werner, *Urkundenbuch*, 1892, I, p.32-34. Prin diploma din 1224, Andrei II a interzis oricui să intre în prefectura Sibiului cu scopul schimbării de bani, în același timp permițându-le sașilor să-și plătească dările în marca de Sibiu, egală cu marca de Köln. (DIR, C, veac. XI-XIII/I, p. 209, doc. 157).

²⁶ I. Rengjoo, *Corpus der mittelalterlichen Münzen von Kroatien, Slavonien, Dalmatien und Bosnien*, Graz, 1959, nr.23.

²⁷ I. Sabău, în *SCN*, 2, 1958, p. 281; C. Feneșan, în *Crista*, 4, 1974, p. 109.

²⁸ A. Pohl, *op. cit.*, p. 19.

²⁹ I. Rengjoo, *op. cit.*, p. 18 și tb. III/58.

³⁰ DIR, C, veac. XI-XIII/I, p. 266-267, doc. 223.

³¹ *Ibidem*, p. 1-2, doc. 1.

³² În 1138, M-rea Dumis, (în Ungaria), primea sare de la mai multe gospodării din Transilvania - "...aducătorii de sare se întorc de câte șase ori pe an în părțile Transilvaniei venind cu două nave până la târgul Sumbuth...". (DIR, c, veac. XI-XIII/I, p. 2-3, doc. 4); Biserica din Nitra, la 1183, primește de la Bela III trei nave pentru transportul sării din Transilvania, (*Ibidem*, p. 9-10, doc. 15); Andrei II acordă navelor M-rii Sf. Martin, (Ungaria), aceleași drepturi ca și navelor M-riilor Bistra și Arad, "și anume să aibă voie să facă pe an trei drumuri, dus și întors, pe Mureș, fără nici o piedică, fiind scutite de orice vamă, și să poată cumpăra, cu plată, sarea de lipsă, de la orice ocnă ar vrea." (*Ibidem*, p. 152, doc. 79); Cavalerii Teutoni din Țara Bârsei, pe lângă alte privilegii primite de la Andrei II, în 1222 au obținut și dreptul de a avea câte 6 nave pentru sare pe

decât ilustrativ faptul că majoritatea tezaurelor de monede vest-europene de tip Friesach au fost descoperite în aria celor două rute principale de transport a sării: vale Mureșului și nord-vestul Transilvaniei³⁴. Calea terestră cea mai practică era în nord-vestul Transilvaniei, trecând prin teritoriile de azi ale Sălajului și Bihorului. Aici se afla una din importantele localități-depozit de sare din acea epocă, Sălacea. Importanța localității reiese și din dispoziția dată de Andrei II ca sarea să nu fie ținută "...înlăuntrul țării, ci numai la Sălacea și Seghedin și în ținuturile de margine", unde existau cetăți care apărau depozitele de sare³⁵. Localitatea apare menționată documentar pentru prima dată în 1217, în actele de danie al aceluiași suveran către Cavalerii loaniți: pentru îngrijirea săracilor primesc 500 de mărci de argint din venitul sării de la Sălacea³⁶, pentru întreținerea cetății Margot, 100 de mărci de argint "...din veniturile de sare ale regatului nostru care va trebui să li se plătească în timpul Paștilor la Sălacea"³⁷, pentru cei din cetatea Crac, să se plătească anual 100 de mărci de argint din veniturile sării de la Sălacea³⁸. Tot din veniturile depozitului de sare de la Sălacea au fost dăruite și mănăstirile Bakony,

(Ungaria) - cu 30 de mărci de argint³⁹ - și cea cistercită din Pelis, (Ungaria) - 100 de mărci de argint anual⁴⁰.

Ne oprim aici cu scurta noastră analiză, cu speranța ca, într-un viitor apropiat, să avem posibilitatea prelucrării tezaurului de la Sălacea în totalitatea sa. Prezentăm în continuare Catalogul celor 100 de monede ale lotului aflat la Cabinetul Numismatic al Muzeului Național de Istorie a României.

CATALOG

I. Monetăria din FRIESACH

Interregnum - 1164-1183,
(tip ERIACENSIS)

1. Dinar; AR; D:20 mm; 0,991 g; inv. 82853. Baumgartner, *NumZ*, 28, 1935, p. 29, nr.1. 1
2. Dinar; AR; D:19 mm; 0,725 g; inv. 82869. Baumgartner
3. Dinar; AR; D:18 mm; 0,714 g; inv. 82851. Baumgartner
4. Dinar; AR; D:17 mm; 0,575 g; inv. 82852. Baumgartner

Arhiepiscopul Eberhard II de Salzburg
(1200-1246)

Perioada 1200-1204

5. Dinar; AR; D:20 mm; 0,963 g; inv. 82849. Luschin 8.
6. Dinar; AR; D:19,5 mm; 0,833 g; inv. 82850. Luschin 8.

Perioada 1204-1208

7. Dinar; AR; D:19 mm; 1,189 g; inv. 82839. Luschin 10.
8. Dinar; AR; D:20,5 mm; 1,104 g; inv. 82842. Luschin 10.
9. Dinar; AR; D:19 mm; 0,956 g; inv. 82840. Luschin 10.
10. Dinar; AR; D:19,5 mm; 0,932; inv. 82841. Luschin 10.
11. Dinar; AR; D:18 mm; 0,902; inv. 82843. Luschin 10.

Perioada 1208-1212

12. Dinar; AR; D:20,5 mm; 1,076 g; inv. 82864. Luschin 13.

Perioada 1212-1216

13. Dinar; AR; D:16,5 mm; 0,818 g; inv. 82810. Luschin 15.
14. Dinar; AR; D:18 mm; 1,130 g; inv. 82836.

Olt și Mureș, precum și ocne de sare cu vămile acestora, (*Ibidem*, p. 182-184, doc. 130); între 1205-1235 biserica din Alba Iulia a fost dăruită de Andrei II și cu o parte din vama de sare de la Vințul de Jos "...după sarea de apă care coboară pe Mureș în corăbii...pentru o carina, (navă mare), vama să fie de jumătate de marcă, iar pentru o navă mijlocie sau mică, de un fertun", (*Ibidem*, p. 289, doc. 242).

³³ În 1165 Ștefan III a dăruit M-rii Sf. Margareta din Meseș câte un bolovan de sare sau valoarea lui în bani, de la fiecare car al regelui ce trecea prin Poarta Meseșului, (DIR, C. veac. XI-XIII/I, p. 4, doc. 8); în 1221 Andrei II a dăruit capitlului din Strigonium vama de sare de la carele ce treceau pe la Vințul de Sus. "...de la fiecare car să se dea vamă un bolovan de sare, adică două găleți", (*Ibidem*, p. 178, doc. 121).

³⁴ În regiunea cursului inferior al Mureșului: la Cenad, Cuvin, Sebiș și Sâmbăteni, (jud. Arad), la Teremia Mare și Tomnatic, (jud. Timiș). În regiunea nord-vestică a Transilvaniei: la Nojorid, Sălacea, Sărmășag și Stel, (jud. Bihor), la Satu Mare și Sudurău, (jud. Satu Mare).

³⁵ Dispoziție din cadrul Bulet de Aur, dată de Andrei II în 1222, (DIR, C. veac. XI-XIII/I, p. 192, doc. 137).

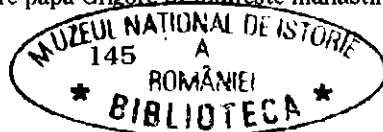
³⁶ DIR, C. veac. XI-XIII/I, p. 164-166, doc. 105.

³⁷ *Ibidem*, doc.106.

³⁸ *Ibidem*, doc. 107.

³⁹ *Ibidem*, p. 263, doc. 220. Act dat în 1232 prin care slujbașii sării de la Sălacea trebuiau să plătească anual suma convenită de Andrei II din venitul sării "transportată pe uscat de la Zoloch", (Zalău).

⁴⁰ *Ibidem*, p. 292, doc. 246. Act dat în 1236 prin care papa Grigore IX întărește mănăstirii cistercite din Pelis venitul din sarea regală de la Sălacea, dăruit de Andrei II.

Luschin 18.
15. Dinar; AR; D:16,5 mm; 0,979 g; inv. 82835.
Luschin 18.

Perioada 1216-1220

16. Dinar; AR; D:18,5 mm; 0,993 g; inv. 82825.
Luschin 19.
17. Dinar; AR; D:19 mm; 0,977 g; inv. 82822.
Luschin 19.
18. Dinar; AR; D:18 mm; 0,870 g; inv. 82826.
Luschin 19.
19. Dinar; AR; D:18 mm; 0,784 g; inv. 82824.
Luschin 19.
20. Dinar; AR; D:15,5 mm; 0,744 g; inv. 82827.
Luschin 19.
21. Dinar; AR; D:17,5 mm; 0,667 g; inv. 82821.
Luschin 19.
22. Dinar; AR; D:15,5 mm; 0,576 g; inv. 82823.
Luschin 19

Perioada 1220-1222

23. Dinar; AR; D:17 mm; 0,668 g; inv. 82837.
Luschin 14
24. Dinar; AR; D:16,5 mm; 0,610 g.; inv. 82838.
Luschin 14.

Perioada 1222-1224

25. Dinar; AR; D:17,3 mm; 1,053 g; inv. 82813.
Luschin 23.
26. Dinar; AR; D:19,5 mm; 0,950 g; inv. 82868.
Luschin 23.
27. Dinar; AR; D:17 mm; 0,938 g; inv. 82816.
Luschin 23.
28. Dinar; AR; D:19 mm; 0,920 g; inv. 82812.
Luschin 23.
29. Dinar; AR; D:16 mm; 0,903 g; inv. 82815.
Luschin 23.
30. Dinar; AR; D:16 mm; 0,858 g; inv. 82819.
Luschin 23.
31. Dinar; AR; D:16,5 mm; 0,800 g; inv. 82814.
Luschin 23.
32. Dinar; AR; D:15 mm; 0,772 g; inv. 82820.
Luschin 23.
33. Dinar; AR; D:16 mm; 0,753 g; inv. 82814.
Luschin 23.
34. Dinar; AR; D:15 mm; 0,733 g; inv. 82817.
Luschin 23.

Perioada 1226-1228

35. Dinar; AR; D:17,5 mm; 0,935 g; inv. 82811.
Luschin 24.

Perioada 1228-1230

36. Dinar; AR; D:17,5 mm; 0,804 g; inv. 82874.
Luschin 25.
37. Dinar; AR; D:16,5 mm; 0,718 g; inv. 82809.
Luschin ?

II. Monetăria din ST. VEIT

Ducele Bernhard de Spanheim (1202-1256)

38. Dinar; AR; D:19,5 mm; 0,934 g; inv. 82800.
Luschin 187.
39. Dinar; AR; D:21,6 mm; 1,070 g; inv. 82788.
Luschin 189 (?)
40. Dinar; AR; D:18 mm; 0,833 g; inv. 82789.

Luschin 189.
41. Dinar; AR; D:16 mm; 0,853 g; inv. 82875.
Luschin 190.
42. Dinar; AR; D:19,2 mm; 0,944 g; inv. 82790.
Luschin 194.
43. Dinar; AR; D:18 mm; 0,716 g; inv. 82791.
Luschin 194.
44. Dinar; AR; D:17 mm; 0,853 g; inv. 82802.
Luschin 198.
45. Dinar; AR; D:17 mm; 0,748 g; inv. 82803.
Luschin 198.

46. Dinar; AR; D:19 mm; 0,748 g; inv. 82858.
Luschin 199.
47. Dinar; AR; D:20 mm; 1,251 g; inv. 82777.
Luschin 200.
48. Dinar; AR; D:19,5 mm; 1,026 g; inv. 82780.
Luschin 200.
49. Dinar; AR; D:17 mm; 0,920 g; inv. 82784.
Luschin 200.
50. Dinar; AR; D:18,5 mm; 0,901 g; inv. 82778.
Luschin 200.
51. Dinar; AR; D:16 mm; 0,883 g; inv. 82785.
Luschin 200.
52. Dinar; AR; D:20 mm; 0,876 g; inv. 82779.
Luschin 200.
53. Dinar; AR; D:18 mm; 0,768 g; inv. 82781.
Luschin 200.
54. Dinar; AR; D:18 mm; 0,745 g; inv. 82782.
Luschin 200.
55. Dinar; AR; D:15,8 mm; 0,605 g; inv. 82786.
Luschin 200.
56. Dinar; AR; D:17,5 mm; 0,690 g; inv. 82783.
Luschin 202.
57. Dinar; AR; D:16 mm; 0,515 g; inv. 82792.
Luschin 204.
58. Dinar; AR; D:19,5 mm; 1,044 g; inv. 82860.
Luschin 207.
59. Dinar; AR; D:17,5 mm; 0,921 g; inv. 82859.
Luschin 207.
60. Dinar; AR; D:16,5 mm; 0,664 g; inv. 82863.
Luschin 207.
61. Dinar; AR; D:17 mm; 0,525 g; inv. 82682.
Luschin 207.
62. Dinar; AR; D:19 mm; 0,828 g; inv. 82861.
Luschin 208 (?)
63. Dinar; AR; D:19 mm; 0,977 g; inv. 82857.
Luschin 209.

III. Monetăria din PETTAU

Arhiepiscopul Eberhard II de Salzburg (1200-1246)

Perioada 1216-1220

64. Dinar; AR; D:18 mm; 1,250 g; inv. 82831.
Luschin 17; Baumgartner. *NumZ*, 28, 1935, p. 29, nr.1.
31.
65. Dinar; AR; D:18 mm; 0,956 g; inv. 82828.
Luschin 17; Baumgartner 31.
66. Dinar; AR; D:17,5 mm; 0,875 g; inv. 82829.
Luschin 17; Baumgartner 31.
67. Dinar; AR; D:18 mm; 0,755 g; inv. 82830.
Luschin 17; Baumgartner 31.
68. Dinar; AR; D:15,5 mm; 0,647 g; inv. 82833.
Luschin 17; Baumgartner 31.
69. Dinar; AR; D:16 mm; 0,584 g; inv. 82832.
Luschin 17; Baumgartner 31.
70. Dinar; AR; D:15,5 mm; 1,037 g; inv. 82834.
Luschin 17; Baumgartner 31 a, in *NumZ*, 78, 1959, p.
71. Dinar; AR; D:18,5 mm; 0,659 g; inv. 82793.
Luschin 118; Baumgartner 31.

Perioada de după 1220

72. Dinar; AR; D:18 mm; 0,844 g; inv. 82808.
Luschin 144.

Leopold VI de Babenberg, duce de Austria și Styria (1220-1230)

73. Dinar; AR; D:20 mm; 1,095 g; inv. 82794.
Luschin 119.
74. Dinar; AR; D:20 mm; 1,083 g; inv. 82795.
Luschin 119.
75. Dinar; AR; D:18,5 mm; 0,963 g; inv. 82797.
Luschin 119.
76. Dinar; AR; D:18,5 mm; 0,852 g; inv. 82798.
Luschin 119.
77. Dinar; AR; D:16 mm; 0,687 g; inv. 82796.
Luschin 119.

Arhiepiscopul Eberhard II de Salzburg și

Leopold VI de Babenberg, duce de Austria și Styria

Perioada 1220-1221

78. Jumătate de dinar; AR; D:14,5 mm; 0,501 g; inv.
82876.
Luschin 120.

IV. Monetăria din GUTTENWERT

Episcopul Otto II de Freising (1188-1220)

79. Dinar; AR; D:19,5 mm; 1,261 g; inv. 82787.
Luschin 152.

Berthold V de Merania, ca patriarh de Aquileea și markgraful Henrich IV de Istria (1218-1251)

80. Dinar; AR; D:20 mm; 1,091 g; inv. 82855.
Luschin 348-349; Baumgartner 169.
81. Dinar; AR; D:19 mm; 0,986 g; inv. 82854.
Luschin 348-349; Baumgartner 169.
82. Dinar; AR; D:17 mm; 0,986 g; inv. 82856.
Luschin 348-349; Baumgartner 169.

Emisiuni pentru Babenberg Perioada 1228

83. Dinar; AR; D:18,5 mm; 0,986 g; inv. 82866.
Luschin 158.
84. Dinar; AR; D:17 mm; 0,866 g; inv. 82865.
Luschin 158.

V. Monetăria din GRAZ

Ducele de Styria Leopold VI cel Glorios (1194-1230)

Perioada 1215-1222

85. Dinar; AR; D:19 mm; 1,043 g; inv. 82807.
Luschin 301.
86. Dinar; AR; D:20 mm; 0,998 g; inv. 82867.
Luschin 303.
87. Dinar; AR; D:19 mm; 0,914 g; inv. 82804.
Luschin 301.
88. Dinar; AR; D:16 mm; 0,823 g; inv. 82805.
Luschin 301.

VI. Monetăria din RANN

Arhiepiscopul Eberhard II de Salzburg (1200-1246)

Perioada de după 1220

89. Dinar; AR; D:19,5 mm; 1,413 g; inv. 82846.
Luschin 123; Baumgartner 61/1959.
90. Dinar; AR; D:19 mm; 1,205 g; inv. 82847.
Luschin 123; Baumgartner 61/1959.
91. Dinar; AR; D:19,5 mm; 0,826 g; inv. 82845.
Luschin 123; Baumgartner 61/1959.
92. Dinar; AR; D:16 mm; 0,750 g; inv. 82848.
Luschin 123; Baumgartner 61/1959.

VII. Monetăria necunoscută, posibil REICHENBURG (?)

Arhiepiscopul Eberhard II de Salzburg (1200-1246)

Perioada 1220-1235

93. Dinar; AR; D:19,5 mm; 0,973 g; inv. 82806.
Luschin ?

VIII. Monetăria din WINDISCHGRATZ

Berthold V de Merania, ca patriarh de Aquileea (1219-1228)

94. Dinar; AR; D:19 mm; 1,096 g; inv. 82872.
Luschin 138.

IX. Monetăria din LANDSTRASS

Berthold V de Merania, ca patriarh de Aquileea (1219-1228)

95. Dinar; AR; D:18,5 mm; 0,832 g; inv. 82799.
Luschin 162.

X. Monetăria din HELIGEKREUZ

Episcopul de Gurk și

ducele Berthold V de Merania

96. Dinar; AR; D:19 mm; 0,849 g; inv. 82870.
Luschin 191.

XI. Monetăria din KÖLN

Episcopul Engelbert I (1216-1225)

Perioada dintre începutul anului 1217 - mai 1218

97. Dinar; AR; D:17 mm; 1,343 g; inv. 82801.
Hawernick, E. Hutten Czapski, *Catalogue de la Collection des médailles et monnaies polonaises*, Graz, I, 1957, p.
18. 621 b.

XII. Imitații croate de tip Friesach

Berthold V de Merania, ca Ban al Croației (1209-1211)

98. Dinar; AR; D:19 mm; 1,023 g; inv. 82871.
Luschin 337; Rengjeo 23.

XIII. Imitații maghiare de tip Friesach

Andrei II

99. Dtnar; AR; D:19 mm; 0,783 g; inv. 82873.
Luschin

100. Jumătate de gros; AR; D: mm; 0,5275 g; inv.
82844.
HC⁽⁴⁾ 194.

XIV. Polonia

**SOME REMARKS CONCERNING THE CIRCULATION OF THE FRIESACHERS DENARS
IN TRANSYLVANIA DURING THE 13TH CENTURY**

Abstract

The authors present a parcel of 100 coins from the Sălăcea hoard, (Bihor county), kept in the collection of the National History Museum of Romania.

The hoard was discovered in 1968 and consist of 800 Western European Friesacher type denars. from which 600 pieces are in the collection of the Museum of the "Country between the Criș Rivers" - Oradea, Bihor county and 100 in the collection of the National Musum of History of Transylvania in Cluj-Napoca.

Among the coins preserved in the collection of Coin Room of the National History Museum are issues of the mints from Friesach, St. Veit, Pettau, Gutenwert, Graz, Rann, Reichenburg, Windischgratz, Landstrass, Heiligeckreutz, Köln, as well as Croatian and Hungarian imitation of the Friesacher type denars.

The Friesachers didn't appeared in Transylvania before the reign of the King Emeric (1196-1204), but the paramount of their currency mayght be placed during the reign of Andrei II (1204-1235). According the authors the large scale arrival in Transylvania of the Western European issues, first at all the Friesachers denars, took place at the end of the 12th century - first half of the 13th, by the trade with cattles between the Nord Italian cities and the Hungarian Kingdom. An another reason that may explain the spread of the Friesacher type denars in the Carpathian bassin was the flourishing exportof the salt. The salt was carried on the fluvial way by "ships" and by wagons on the land roads. The largest part of the discoveries of Western-European coin hoard arrive from the area of the two main roads used for carryng the salt westwards, i.e. along the Mureș river valley, or by the north-western road, through the to-day's Cluj-Sălaj-Bihor counties.